

Забезпечення сучасними бібліотеками доступу до наукових знань як форма реалізації права на свободу світогляду та віросповідання

У статті розглядається роль сучасної бібліотеки в забезпеченні права людини й громадянина на свободу світогляду та віросповідання. Порушуються питання включення бібліотечних установ у систему організаційно-правових гарантій прав та свобод людини й громадянина.

Вступ України до Ради Європи та її приєднання до Конвенції про захист прав і основних свобод людини спонукає Україну до підтвердження взятих на себе обов'язків з гарантування високого рівня захисту прав людини. Ст. 9 згаданої Конвенції проголошує, що кожна людина має право на свободу думки, совісті та релігії. У свою чергу ст. 35 Конституції України встановлює, що кожен має право на свободу світогляду й віросповідання.

Вагомим чинником реального забезпечення цього права, поряд з його визнанням, дотриманням і повагою, виступає гарантування, яке здійснюється за допомогою специфічних засобів – гарантій. Як загальне поняття гарантії прав та свобод людини й громадянина є насамперед основними умовами, способами і засобами, за допомогою яких кожна особа має можливість реалізувати свої права.

В юридичній літературі гарантії прав і свобод людини й громадянина поділяють на нормативно-правові та організаційно-правові [1].

Пріоритетним видом юридичних гарантій є нормативно-правові гарантії, під якими слід розуміти систему норм щодо реалізації прав та свобод людини й громадянина.

Разом з тим здійснення права на свободу світогляду й віросповідання людини та громадянина відбувається не тільки шляхом застосування нормативно-правових гарантій, але й за допомогою організаційно-правових гарантій. Організаційно-правові гарантії – це система органів державної влади, організацій, діяльність держави та всіх її органів, посадових осіб, громадських організацій щодо створення сприятливих умов для реального користування громадянами своїми правами та обов'язками. До системи організаційно-правових гарантій загалом включають: державу, органи державної влади – Верховну Раду України, уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Президента України, Конституційний Суд Укра-

їни, органи правосуддя, органи прокуратури, Кабінет Міністрів України та інші центральні органи державної виконавчої влади, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, міжнародні органи та організації, членом або учасником яких є Україна, політичні партії, адвокатуру, громадські організації, а також засоби масової інформації [2].

На нашу думку, до систему організаційно-правових гарантій людини й громадянина необхідно також включити бібліотечну систему України. Адже важливою умовою для розбудови демократичної, соціальної, правової держави, формування громадянського суспільства є поінформованість. Вона безпосередньо пов'язана зі здійсненням принципу гласності (який виявляється в забезпеченні безперешкодного руху інформаційних потоків про явища та процеси в політико-правовій системі відносин) та реалізацією прав і свобод людини й громадянина.

Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» гарантує право на вільний доступ до інформації, знань, залучення до цінностей національної та світової культури, науки та освіти, що зберігаються в бібліотеках. Ст. 1 цього Закону визначає бібліотеку як інформаційний, культурний, освітній заклад, що має упорядкований фонд документів і надає їх у тимчасове користування фізичним та юридичним особам. Бібліотечна система України згідно з цим Законом – розгалужена мережа бібліотек різних видів, пов'язаних взаємодією і взаємовикористанням бібліотечних ресурсів (упорядкованих фондів документів на різних носіях інформації, довідково-пошуковим апаратом, матеріально-технічними засобами опрацювання, зберігання і передачі інформації) [3].

Перевагою наукових бібліотек у сприянні процесу забезпечення прав і свобод людини і громадянина, у тому числі й права на свободу світогляду й віросповідання є те, що, маючи доступ до великих масивів інформації, вони здатні вдосконалювати свої навігаційні характеристики і надавати довідково-консультативні послуги.

Зокрема, слід звернути увагу на можливість забезпечення різних категорій користувачів (наприклад, представників органів державної влади, релігійних та правозахисних організацій) інформацією нормативно-правового характеру, що сприяє підвищенню правової культури суспільства від державних структур до окремої особистості.

Таким чином, наукові бібліотеки сприяють реалізації одного з принципів, на яких, на думку М. Колодія та А. Олійника, повинен базуватися процес практичного втілення прав та обов'язків людини, а саме: принципу економії часу, соціальних зусиль і засобів під час їх реалізації [4].

Необхідно також відзначити, що невід'ємною характеристикою бібліотечного сервісу поступово стає можливість користування Всесвітньою

глобальною інформаційною мережею. З часу отримання бібліотеками доступу до Інтернет за наявності розгалуженої внутрішньобібліотечної локальної мережі розпочинаються масштабні перетворення, пов'язані з включенням світових інформаційних масивів у систему обслуговування читачів. Можливості Інтернету дають змогу поповнити інформаційний потенціал бібліотек поряд з традиційними джерелами (книги, періодичні видання), джерелами глобальної інформаційної мережі.

У свою чергу глобальна інформаційна мережа Інтернет виступає дієвим інструментом демократизації суспільства, пропаганди й захисту прав людини [5].

Слід зазначити, що, розвиваючись як сучасні суспільні інформаційні центри, бібліотеки мають можливість забезпечувати опосередкований зв'язок між громадськістю й органами державної влади, що є необхідною умовою забезпечення прав і свобод людини й громадянина.

Прийняття правильних рішень владними структурами залежить у першу чергу від їхньої поінформованості, тобто ефективної роботи інформаційно-аналітичних служб, які покликані забезпечувати органи державної влади необхідною інформацією. Однією з інформаційно-аналітичних служб, яка інформує владні структури України, є Служба інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (СІАЗ). Окрім інформування владних структур з окремих питань політичного, соціально-економічного життя держави та суспільства, аналітики СІАЗ готують огляди оперативної інформації про події в релігійній сфері. Таким чином, діяльність Служби допомагає державним органам ефективно працювати над пошуком найбільш оптимальних шляхів подальшої гармонізації та розвитку державно-церковних відносин, вирішенням проблем, які виникають у цій сфері.

Нарешті, важливу роль громадських бібліотек у забезпеченні проголошеного Конвенцією про захист прав і основних свобод людини 1950 р. права на свободу думки, совісті та релігії відзначає Парламентська асамблея Ради Європи (ПАРЄ). У своїх документах ПАРЄ неодноразово рекомендувала Комітетові міністрів закликати уряди всіх держав-учасниць, європейську спільноту, а також відповідні органи влади та організації «забезпечити переклад і доступність у громадських книгозбірнях основних релігійних текстів і відповідної літератури», «передавати в громадські бібліотеки публікації, що детально висвітлюють культурні досягнення й основи віровчення різних релігійних традицій» тощо [6].

Отже, можна говорити про те, що інформаційні можливості сучасної наукової бібліотеки створюють сприятливі умови для реального корис-

тування особою правом на свободу світогляду і віросповідання, що, в свою чергу, наближає Україну до виконання взятих на себе перед європейською спільнотою зобов'язань з гарантування високого рівня захисту прав людини.

Виходячи з цього, є доцільним включити до системи організаційно-правових гарантій прав і свобод людини і громадянина бібліотечну систему України.

Список використаної літератури

1. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика [Текст] / відп. ред. В. Ф. Погорілко : монографія. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України : А.С.К., 2003. – С. 179.
2. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика [Текст] / відп. ред. В. Ф. Погорілко : монографія. – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України : А.С.К., 2003. – С. 185.
3. Про бібліотеки і бібліотечну справу: Закон України від 27 січня 1995 р. № 32/95-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>, вільний. Заголовок з екрана.
4. Колодій, А. М., Олійник, А. Ю. Права людини і громадянина в Україні [Текст] : навч. посіб. / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – С. 243.
5. Натаров, О. Роль глобальної інформаційної мережі Інтернет у захисті прав людини [Текст] / О. Натаров // Україна: події, факти, коментарі. – 2008. – № 10. – С. 78–85.
6. Релігія та зміни в Центральній та Східній Європі. Рекомендація Парламентської асамблеї Ради Європи 1556 (2002) [Текст] // Релігійна свобода і права людини: Місія і прозелітизм : у 3-х т. – Львів : Свічадо, 2004. – Т. 3. – С. 223–227; Щодо релігійної терпимості в демократичному суспільстві. Рекомендація Парламентської асамблеї Ради Європи 1202 (1993) [Текст] // Права людини в Україні : інформ.-аналіт. бюлетень українсько-американського бюро захисту прав людини. – Вип. 15. – К. ; Х., 1996. – С. 68–70.